

Az évadkezdet koncertjeiről

Minden évadkezdő koncertnek meghatározó jelentősége van. Hangütés, amely fokozott hatást gyakorol az elkövetkező év potenciális közönségére. Ami a műsor összeállítása idején még csak szándék volt, most vizsgázik a gyakorlatban, az elhangzás mindennapjain. Fájdalmas aktualitása lett például – erre a tervezés idején aligha gondolhatt bárki is – Sosztakovics komoly, tépelődő-töprengő hangvételű szimfóniáinak. Szeptember közepének zaklatott napjaiban sajátosan adott kezét egymásnak az utca, a nézőtér és a pódium érzés- és gondolatvilága. Ugyanazokkal az indulatokkal találkoztunk a műalkotások szűrőjén át, amelyeket megpróbáltunk a küszöbön hagyni. Lám, megélhető példa arra, hogy van közös határ a művészetek gyakran „elvontnak”, netán időszerűtlennek tartott világa és több időszik mindennapjai között.

Szeptember 23-án a **Danubia Szimfonikus Zenekar** varázsolt komor tónust a Zeneakadémia nagytermébe. Merész erőpróbára vállalkozott ezúttal is Héja Domonkos vezényletével az együttes. Halálának 125. évfordulóján Muszorgszkijtól az Egy éj a kopár hegyen kidolgozottan szólalt meg, visszaadva a partitúra színeit-árnyalatait. (Talán annak is része van az összeszokottságban, hogy nem ez volt idén az első őszi koncertjük.) Muszorgszkijtól „fokozatosan” vezetett az út Sosztakovics-hoz: A halál dalai és tánci ciklust Sosztakovics hangszerelésében szólaltatták meg Anatolij Fokanovval, aki (még egy évforduló!) aznap ünnepelte 60. születésnapját. A dalciklus lett az est művészi fénypontja; amikor is a térbeli és időbeli közelséget és távolságot ideálisnak éreztettük. A súly nem fájoan nyomasztott, a tragédiát a katarzis szűrőjével éltük át. Ráadásul, a ráadás (a méltán népszerű Bolhaldal fergeteges előadása) jótékonyan oldotta a feszültséget.

A 100 éve született Sosztakovics X. szimfóniája kétségkívül komoly feladat, előadóknak és hallgatóknak egyaránt. Legtöbbbet vélhetőleg Héja Domonkos profitált ebből, hiszen ő nyilvánvalóan közel került a próbák során a kompozíció egészéhez. A játékosokat még erősen leköttette a szólamuk, bár komoly előkészítő

munkára vall, hogy játék közben tudtak figyelni a dirigensre is. Azonban még jó pár előadás szükséges ahhoz, hogy érezhetően biztonsággal tájékozódjanak a különböző léptékű formai szakaszokban. A megszólaltatás színvonala még nem egyenletes; néha épp a szépen megoldott szakaszok vetítenek árnyékot azokra, amelyek kivitelezése nyilvánvalóan esetleges. Megint kiderül: a hangszeres képzettség magas színvonala (ami vitán felül megvan a Danubia Szimfonikus Zenekarnál) szükséges, de nem elégséges feltétel az ihletett-szép produkciókhoz. Hallatszik a különbség a között, hogy például dinamikai előírást tart be valamely szólam, avagy karmesteri utasításra érzelmi-indulati folyamatot vezet végig. Amíg a hegedűszólam akár csak kisszámú játékos számára fontosabb a „mozgásöröm” öncélúan (legyen szó akár tremolóról, akár futamokról; szikrázó csillogásról vagy épp leküzdött hűrsík-váltási nehézségről), mint jelentésével együtt – egyes karakterek érvényesülhetnek, de a hangulati történések követése akadályokba ütközik. A karmester nem tehet mást, mint hogy az effektusokra koncentrálna (a partitúra megannyi hangszerelési remeklésének visszaadásával), s az affektusok csak másodlagosan jutnak kifejezésre. Látványként ez abban jelentkezik, hogy Héja Domonkos főként „aktuális” mozzanatokra irányítja figyelmét, a beintések főként a markáns színhatású hangszercsoportoknak szólnak, a kottakép alapján evidens játszánivalóval akkor is magára hagy egy-egy szólamot, amikor perdöntő lenne intenzitásának életben tartása. Bal keze elsősorban a jobb kéz irányításait segíti – bevallottan elhanyagolható (még!) az egésze irányuló áttekintő építkezés. A lelkiismeretes munka és a tehetség együttes eredménye a többségükben gyönyörködtető szólóállásokban mutatkozott meg. Kidolgozottságát tekintve pódiumérett produkció, de további előadásokra van szükség, hogy a végigjátásból élménytadó interpretáció váljék.

* * *

A **Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekara** Bartók halálának évfordulójáról és Sosztakovics 100. születésnapjáról emlékezett meg, Kovács János vezényle-

tével. Szeptember 25-én a Dohnányi-bérlet, 26-án pedig a Mahler-bérlet tulajdonosai hallhatták Bartók Divertimentóját és Sosztakovics 7. („Leningrádi”) szimfóniáját. Az első est nézőtérén szép számmal képviseltette magát protokolláris hallgatóság, s ezúttal a nemzetközi kongresszus kiemelten köszöntött résztvevői korántsem bizonyultak hálás hallgatóságnak. A földszint 11. sorában alig akartam hinni a fülemnek: mintha omladozó romos épületben ülnék, úgy recsegtek-nyikorogtak a székek! Márpedig a hiba aligha lehet az Operaház berendezésében: előző este a kakasülön élveztem A nürnbergi mesterdalnokok előadását (öt óra alatt a néhány felcsapódó ülés effektusa pozitív eredményként értékelhető). Fricska a köhögő-zörgő zenebarátok iránt máskor indulatos kritikusnak: az érdeklődés hiánya, az éretlenség és a figyelmetlenség; zörgésnélzajongásnál is zavaróbb tényezők.

Ennek a közönségnek aligha lehetett volna kedvére tenni: a Divertimento rövid, a szimfónia hosszú, az egyikben kicsi a vonóskar, a másikban mamutegyüttes szerepel... Ilyen légkörben kellett játszani a művészeknek!

A méltán népszerű karmester keze alatt „jólfésült” Divertimento csendült fel, ám vérszegényen. Az a belső tűz hiányzott, melyet a remekműbe vetett hiten túl a kompozíció szeretete táplálhat. Mintha az előadók csak a szólamkottaig jutottak volna el, s annak megszólaltatásával véget is érte feladatuk... Elfogódottság, eltúlzott igyekezet? Csak a zárótételre kelt életre a hangzás, amikor a ritmusvilág aktivizálta a vonósokat. Elnéztem a játékosokat; a Filharmóniai Társaság Zenekara ebben az összeállításban szinte ifjúsági együttesnek tűnt. Talán túlzott „fiatalítás” is közrejátszott a bizonytalankodásban?

A Leningrádi szimfónia nagylétszámú előadógárdája más vérmérsékletéről tett tanúságot. Itt az első pillanattól erősen érződött a játék-öröm (néha még a tételek hangvételének rovására is – amennyiben a könnyedén győzött szakaszok már-már etűdszerű karaktert öltöttek). A hosszú tételeket vélhetőleg csak Kovács János tartotta össze; neki köszönhetően nem esett (önmagukban egyébként jól megformált) kisebb egységekre sem a nyitó-, sem pedig

a zárótétel. Ami közöttük volt, intermezozojelleggel az erőgyűjtés idejének tűnt leginkább. Természetesen a mozgósítóerejű, optimista végkifejlet aktív részvételre készítette a játékosokat, s az így felharsanó, hatásos fokozás még a bágyatag publikumot is képes volt felrázni. Lett is taps, ováció – ami viszont aligha több az „itt a vége, fuss el véle” megkönnyebbülésénél. Ennél többet érdemelt volna a mostoha körülmények között létrehozott interpretáció – a jól végzett munka tudatával legfeljebb Kovács János távozhatott, aki (régijó szokása szerint) mindent megtett, amit az adott szituációban lehetett. Remélhetőleg tudja annyira lelkesíteni muzikusait, hogy legközelebb a műsor megszólaltatásán túl kihívásnak tekintsék az adott közönség minden áron való meghódítását.

* * *

Másnap e műsornak további helyszínek rendezvényei jelenthettek komoly konkurenciát: miközben a Zeneakadémián a Budapesti Zenei Hetek nyitóhangversenyére került sor, a Művészetek Palotája Bartók-emlékhangversenynek adott otthont. Örvendetes, hogy szép közönség jutott e koncertnek, jöllehet, a Bartók Rádió élő egyenes adásban közvetítette. **A Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara**, Fischer Ádám vezényletével a Két képet, a fiatalkori hegedűversenyt, a Brácsaversenyt és A csodálatos mandarin – szvitet adta elő, szólistaként Shlomo Mintz közreműködésével.

Az első pillanattól az utolsóig a figyelem inspiráló légköre vette körül az előadókat, akik játékkal azt tanúsították, hogy van kétséget kizáróan anyanyelvi szintű értése a bartóki kottaolvasásnak. Tény, hogy ez nem születés kérdése – de a Bartók-zenén nevelkedettség meggyőző erővel érvényesült. A zenekar, amely egyaránt jártas a történeti és a legújabb zenében is, képes úgy tolmácsolni a bartóki zenét, hogy egyszerre érezhessük klasszikus letisztultságát s mindmáig felkavaró hatású újszerűségét. A Két kép közül az elsőben villództak a varázsos színek, a második pedig ritmikájának-metrikájának elementáris erejével hatott. A fiatalkori hegedűverseny Shlomo Mintz hangszerén bensőséges tónussal szólt – szervesen összetartozó tételekkel. Külön említésre méltó a tartalmat-formát érzékenyen követő dinamikai rend; mindig minden átgondoltnak, értelmezettnek érezhettünk. Hangszín-világát illetően hasonlóképp szuggesztívnek hatott a Brácsaverseny is, mely sokáig Serly

Tibor kiegészítésével volt ismert. Ezúttal Nelson Dellamaggiore és Bartók Péter rekonstrukciója került előadásra. Vélhetően még a legszűkebb szakmai berkekben is csak kevesen tudják hallás alapján érzékelni az eltéréseket – de nem is ez a cél; nem valamely „verzió” a lényeges, hanem annak örvendhettünk, hogy a szerző halálának 61. évfordulóján hangzó életre kelt az utolsó töredék.

A zárószámot követő hangos tetszésnyilvánítás feltehetően az est egészére vonatkozott, s nem csak a záró szám kapta – habár a nagy sodróerejű és tempójában is végsőkig fokozott Mandarin-szvit önmagában is szinte provokálta a viharos fogadtatást. Felelősség és elkötelezettség érződött a zenekar játékából, újabb nyilvánuló jeleként a Fischer Ádámmal való ideális együttműködésnek.

* * *

Október 4-én volt a **MÁV Szimfonikus Zenekar** Erdélyi Miklós-bérlétének nyitókoncertje. Olyan est, amelyet nem mintapéldaként, hanem példázatként emlegethetünk, sokáig. „Minden összejött” – majdnem. Jól hatott a műsorösszeállítás is; az első részben Mozart megunthatatlan (?) remeke, a kései C-dúr szimfónia, a másodikban pedig két 20. századi klasszikus mű, Bartók Táncszvitje és Kodálytól a Psalmus Hungaricus. Az egész est átütőerejét – talán – az adta, hogy Gál Tamás nyilvánvalóan meggyőződéssel hisz e kompozíciók értékében és értékállóságában. Aligha tulajdonítható csupán az évadkezdet friss lendületének az a koncentrált jelenlét, amely lehetetlenné tette, hogy a hallgató figyelme elkalandozzon. A Mozart-szimfónia viszonylag nagy apparátussal szólalt meg, ami a korhűsre törekvő előadások sorában akár anakronisztikusnak is tűnhetnék – ha nem tudnánk arról, hogy Mozartnak igencsak kedvére volt annakidején Párizsban a szokatlanul nagy zenekar, s főképp, ha most nem lett volna meggyőző az életerős játék. A zenekar „belakta” a Zeneakadémia nagytermének a dobogóját, s szép hangok özönével töltötte meg a hangzástérét. Tételszünetben tapsolni: tudatlanság – ezt tartja közvélemény; de éppen a már-már visszatarthatatlan tetszésnyilvánítás tűnik jelzés-értékűnek. A lelke mélyén igazat adtam annak, aki (megfelelkezve a konvenciókról) beletapsolt a nyitótétel után, hiszen a jól felépített tétel rendkívül hatásosan ért véget. Aztán mindenki „viselkedett” – olyannyira, hogy

a Táncszvitet alig ismerők (koncerten feltehetőleg első ízben hallók) alaposan meg gondolták, tapsolhatnak-e...

Eljátszhatunk a gondolattal, vajon kinek jelent élményt valamely remekmű, aki először hallja, vagy aki a mű (többé-kevésbé alapos) ismeretében újrhallgatja, ámde ehhez nincs objektív mérce. Mindenesetre, nem panaszkodhat, aki most találkozott először Bartók remekével. A jó értelmében volt „együtt” zenekar és karmestere; a próbák során kialakulhatott a játékosokban az az össz(hang)kép, amelynek az együttes megvalósítására kell törekedniük. A jól proporcionált nagyforma kidolgozott részletekből épült fel, s mindvégig dominált a ritmikus karakter (dallam-játékkal általában nem maradnak adósak e zenekar szólistái).

A zenei-anyanyelvi szinttel kapcsolatban úgyszintén elmélkedhetünk – ha magyarnak kell lenni a magyar művek „hiteles” megszólaltatásához, ugyan hogyan vállalkozhatunk más nemzeti zenék előadására... Ezen a koncerten elementárisan érezhettük az evidenciát játszanivaló és megszólaltatás között. Röviden: élményt jelentett ily módon (újra)hallgatni a Táncszvitet.

Ugyanezt érezhettük, ha lehet, még fokozottabb mértékben, a Psalmus Hungaricus esetében (no, itt aztán nem is késlekedett a tetszésnyilvánítás!). Hogy nem csak a hallgatóság (s annak részeként, e sorok írója) volt túlságosan fogékony a koncertteremben viszonylag ritkán hallható művek iránt, annak fényes bizonyítékát adta a Nemzeti Énekkar. Az a kórus, amelynek több tagja minden bizonnyal már számos esetben vett részt e korszakos remekmű előadásában, úgy énekelt, ahogyan azt csak megálmolni lehet. Tudták, értették és érezték minden pillanatát, a műismeret és szólamtudás pedig nem rutinos újra-éneklésre készítette őket, hanem arra, hogy aktívan részt vegyenek a születő hangzás kialakításában. Ráadásul, láthatóan-hallhatóan reagáltak a karmesteri kívánalmakra. Értően árnyalt dinamikával szólalt meg a mű, nemcsak a hangerőt illetően, hanem visszaadva az egyes szakaszok érzelmi-indulati töltését. Ami az összhatást lerontotta: Kelen Péter produkciója. Ígéretesnek tűnt, hogy kotta nélküli előadásra vállalkozott, azonban illusztratív megjelenítéssel próbálta pótolni mindazt, amit pillanatnyilag hangi adottsággal nem győzött. Ráadásul, olyan szólista-attitűddel, mintha elvárná: az ő énekét kell

kísérni. Nos, jóllehet, a MÁV Szimfonikus Zenekar kíséret terén egészen kiváló – ez a mű „nem arról szól”. És illik megbecsülni a dirigent, aki valóban ura a helyzetnek!

* * *

Sportban úgy fogalmaznának: „hihetetlenül erősen kezdett” a **Magyar Telekom Szimfonikus Zenekar**: a Jubileumi-bérllet nyitókoncertjeként szeptember 29-én a Magyar Állami Operaház Énekkarával és Stúdiójának művészeivel Mozart Don Giovanniájának (hangversenyszerűnek hirdetett) előadására vállalkozott, majd október 10-én Kobayashi Ken-Ichiro vezényletével lépett fel (a folytatás: az Akadémiai bérllet nyitókoncertje, úgyszintén Kobayashival, 15-én). Korántsem irigylésre méltó lelkiállapotban becsülettel helytállni – ez emberileg és művészileg egyaránt elismerésre méltó!

A japán varázsló ezúttal sem okozott csalódást. A közönséget illetően: személye eleve biztosítja a megkülönböztetett érdeklődést, látványa szeretetteljes légkört teremt. A zenekar pedig, jellegét tekintve, minőségileg másként játszik. Nem tudni, mindezt az előadók hogyan élik meg – de az eredmény (a hangzás és annak fogadhatósága) további lelkes munkára serkentő.

Csodák persze nincsenek – de meglepetés annál több. Ami a legmeglepőbb, az a vonósszólamok szín-változása: a hegedűk mintha kicserélődtek volna. Igaz, a mindenkori dallamok a karmester megkülönböztetett figyelmét élvezik, ám aligha lehet pusztán karmesteri „fogással” magyarázni ezt az ugrásszerű fejlődést. Igazságtalanság lenne megfeledezni azokról az Olasz Kultúrintézetben tartott koncertekről, melyeken bécsi klasszikus mesterek művei szerepeltek, s amelyek a vonós-kultúra szempontjából elengedhetetlen előzményei az ilyen feltűnő változásnak. Ugyanakkor, azt sem hallgathatjuk el, hogy Kobayashi Ken-Ichiro mostohán bánik a mindenkori basszus-szólamokkal, aminek következtében például a cselló- és bőgő-szólam szinte gazdátlan, s csak a játékosok igényességének köszönhetően kidolgozott.

A Nemzeti hangversenyteremben rendezett est műsorán Beethoven VI. szimfóniája és Berlioz Fantasztikus szimfóniája szerepelt. A klasszikus mű esetében leginkább a fúvós-szólisták remekeltek („madárkoncert”), egyébként pedig azt az odaadást értékelhetjük, amelynek köszönhetően „éltek” a szólamok, plasztikusan érvényesült a hangszerelés megannyi apró

finomsága. Az igazi nagy élmény a Fantasztikus szimfónia volt – feltehetően a zenekarnak is. Ezúttal nem kellett halláskárosodástól tartaniuk; a Bartók Béla hangversenyterem színpadán kényelmesen elfért a nagy előadói apparátus. (A terem sok pontjáról maga a látvány is lekötötte a figyelmet.) Hogy valóban átjárt mindenkit a muzsika, azt fényesen bizonyította a zárótétel rövid részletének ismétlése: teljes erőbedobással, immár felszabadultan muzsikált mindenki. És a hosszan zúgó vastapsot fáradtan bár, de elégedetten nyugtázták.

Az ünneprontás szándéka nélkül: hasonló reakciót nem váltott ki a Zeneakadémián Brahms IV. szimfóniája az előadókban; ezúttal, érzékeny műszerként, a teljesítmény örömeinél erősebben érezték a munka-okozta fáradtságot. Jogosan: a poétikus tartalom kevésbé jutott kifejezésre; az érzelmi program háttérbe került, a konfliktusok-küzdelmek után elmaradt a megoldás beteljesült diadala.

* * *

Nemcsak a zenei élményért, hanem már magáért a műsorösszeállításért is hálás lehet a **Nemzeti Filharmonikus Zenekar** október 19-i koncertjének közönsége. Nem csupán azért, mert koncertteremben ritkán hallható művekkel ismerkedhet, hanem azért a többlet-tapasztalatért, ami semmilyen mélységű-magasságú zenetörténeti-zenetudományos ismeretanyaggal nem helyettesíthető. Ravel Spanyol rapszódiaja után De Falla Éjszakák a spanyol kertekben című kompozíciójának szólistájaként Leonyid Kuzmin lépett fel, az est második felében Villa-Lobos, Sztravinszkij és Debussy műveit vezényelte Kocsis Zoltán.

Ki-ki korábbi ismeretei és pillanatnyi lelkiállapota alapján koncentrálhatott a darabokra vagy felfigyelhetett az előadás sajátosságaira. A(z ingyenes) műismertetőben szerepel egy olyan Debussy-mondat, amellyel az est egészét jellemezhetjük: „A zene színekből és ritmizált időből áll”. Ezúttal nemcsak az Ibéria, de szinte valamennyi műsorszám esetében tobzódtunk a (hang)színekben, s a hangszínek egymásutánja körvonalazta a formákat. A szó legjobb értelmében vett profizmus kell ahhoz, hogy ne időben lezajló folyamatot létrehozandó, *cselekvésként* hasson a zenélés, hanem a hangzások egymásutánját *létezőkként* érzékeltesse, melyek sorozata realizálja a partitúrákban rögzített *történeket*.

Nyilvánvaló: az szólt, amit Kocsis Zoltán – jó érzékkel – elképzelt, amit megvalósítani szándékozott muzsikusaival. Nyilvánvalóan igényes próbafolyamat előzte meg az előadást. Érdekes módon, a „bejáratottság” mégsem keltette újbóli (ki tudja, hányadszor) mechanikus ismétlés érzetét; nyilvánvaló volt, hogy minden következő hang (hangcsoport, tematikus szakasz, stb.) az előzőek szerves következménye. Ugyanakkor, néha azon vettem magam észre: szinte a megszólaltatandó zenétől függetlenül, „öncélúan” gyönyörködöm valamely hangszer tónusában, máskor abban a hang-drapériában, melyet a kíséret funkcióját betöltő szólamok jelenítenek meg. Egészen kivételesen áttetsző tudott lenni a nagylétszámú hegedűszólam, ugyanakkor a leghalkabb kíséret sem vált jellegtelenné. Suttogott a pianissimo, zengett a fortissimo, anélkül, hogy az előbbinél visszafogásra, az utóbbinál erőlködésre lett volna szükség. Egyszóval: evidenciaként volt elhithető a hangzás.

Ravel, De Falla, majd pedig Debussy Ibériája hallatán egyenes arra kellett gondolnom: lám, amíg a bravúros hangszereles hihetetlen színeket-tónusokat eredményezett, nem merült fel a hagyományostól eltérő (elektroakusztikus) eszközök alkalmazásának kérdése! Megkérdőjeleződött, valóban kimeríthető-e a zenei anyag, törvényszerű-e bármikor is a kifejezőeszközök fáradása...

Leonyid Kuzmin játéka szervesen beleolvadt az össz-hangzásba, további színekkel gazdagítva azt.

A 20. század első felében készült kompozíciók közben Villa-Lobos műve zenekari etűd-sorozatnak hatott. Tanulságos volt utánagondolni: a mintegy három évtizeddel későbbi Bachianas Brasileirason érződik a *fogalmazvány-jelleg* az *élménybeszámoló* hatású környezethez képest. Üdítő kontrasztként hatott utána Sztravinszkij Négy zenekari etűdje, a sziporkázó és szellemes zsánerdarabokat hallgatva, nyilvánvaló, hogy miért kerülnek ritkán előadásra.

Az egész est műsorát áthatotta az a vitalitás, amely a ritmikus profilok markáns-pregnáns kidolgozásának köszönhető, s szinte ott is tánc-érzetet keltett, ahol erre írásos utalást nem találni. Ez Kocsis Zoltán kottaolvasatának köszönhető, melynek jóvoltából, immár több évszázad zenekari irodalmát kapja értő-evidens tálalásban az érdeklődő zenebarát.

Fittler Katalin